

A Magyar–Nippon Társaság

A Magyar–Nippon Társaság (1924–1945) a legfőbb szervezője volt Magyarországon a Japán és a Magyarország közötti társadalmi–kulturális kapcsolatnak a két világháború közötti időszakban,¹ amikor ezen kapcsolatok a legélénkebbek voltak történelmünk folyamán, bár hivatalos érintkezés gyakorlatilag alig történt a két ország között. Az Osztrák–Magyar Monarchia és Japán diplomáciai kapcsolata a Monarchia felbomlásával megszakadt, majd Japán sorra rendezte a diplomáciai viszonyát Ausztriával és az utódállamokkal. Magyarországon nem létesült Japán követség – a magyar érdekeket Tokióban a spanyol követ képviselte, szívésségből. A két ország csak 1938-ban (a követ-ségek kölcsönös felállításkor) vette fel a hivatalos diplomáciai kapcsolatot. A kulturális kapcsolatoknak azonban már sokkal korábban nyomára lehet bukkanni, tulajdonképpen már a 20. század tízes éveitől kezdve találkozhatunk példákkal. A magyar–japán kulturális kapcsolatok történetében tehát a hivatalos külpolitikai irányvonal majdhogynem lényegtelen, hiszen 1938-ig szinte alig esett szó hivatalosan Japánról. A hivatalos szövetség csak megerősített, politikai színezetet

¹ A magyar–japán kapcsolatokról megjelent munkák: Nihon to Tóó sokaku no bunka kórijú ni kanszuru kiszoteki kenkjú (Alaptanulmányok Japán és a Kelet-európai országok kulturális kapcsolatairól), Tokió, 1982. (Vida János és Harangi László, Minamikuza Singo, Ieda Oszamu és Haba Kumiko tanulmányai); Tokunaga Yasumoto: A magyar–japán kultúrkapcsolatok rövid története, Keletkutatás, 1988. ősz; Farkas Ildikó: A magyar–japán kulturális kapcsolatok jellege a két világháború közötti korszakban, ELTE Japán-Tanulmányok 1. Bp., 1996.; Umemura Yuko: A Japán-tengertől a Duna-partig. Imaoka Dzsúicsiró életpályája a magyar–japán kapcsolatok tükrében, Bp., Gondolat Kiadó, 2006. Néhány fontosabb a korabeli összefoglalásokból: Török László: A Turáni Társaság és a magyar–japán kapcsolatok, Turán 1941. 3. 145–158.; Nagy Iván: Magyar–Japán kapcsolatok, In: Nagy-Kelet-Ázsia, Bp., 1943.; Mezey István: Japániak a magyar revízió szolgálatában, Turán 1929.; Mezey István: Magyar–Japán kultúrhatások., Turán 1936.; Mezey István: Az igazi Japán, Bp., 1939.; Mezey István: Petőfi Japánban, Távol Kelet 1937/1–4. A turanizmus és a magyar–japán kapcsolatok összefüggéseiről: Farkas Ildikó: A turanizmus, Magyar Tudomány 1993/7.; Farkas Ildikó: A turanizmus és a japán–magyar kapcsolatok a két világháború között, Folia Japonica Budapestiensis, 2001.

adott egy már létező és élő, nem hivatalos közeledésnek. E „nem hivatalos” közeledés egyik legfőbb szervezője volt a Nippon Társaság.

A Nippon Társaság megalakítása

1924. június 1-én megalapították a Magyar–Nippon Társaságot. Alapításában, megszervezésében és későbbi munkájában is a legnagyobb szerep Mezey Istvánnak jutott, aki a társaság lelke és legfőbb mozgatója lett a továbbiakban is. A korabeli beszámolók² Mezey szerepének kiemelése mellett volt szibériai hadifogolytársait³ említik mint a Nippon Társaság megalapításának kezdeményezőit. Nagy Iván – a Nippon Társaság alelnöke – 1943-ban megjelent, a magyar–japán kapcsolatokat áttekintő művében erről így írt: „Azok a volt hadifogoly tisztetek, akik annak idején élvezték a japán expedíciós hadsereg jóleső, kivételező bánásmódját, a két ország közötti kapcsolatok kimélyítése céljából Mezey István dr. tartalékos hadnagy, fővárosi ügyvéd buzgókodására 1924. június 1-én megalapították a Magyar–Nippon Társaságot... Ez a társaság vette át az 1910-ben megalakult Turáni Társaságtól a két ország közötti társadalmi kapcsolatok ápolását.” A Nippon Társaság későbbi lapja a Távolság minden számának belső borítóján angolul olvasható volt a Társaság rövid története, melyben szintén a volt szibériai hadifogoly tiszteteket jelölték meg a társaság alapítóiként.⁴

² Mezey István: Japániai a magyar revízió szolgálatában. Turán 1929. Uő. Magyar–Japán kultúrhatások. Turán 1936. Nagy Iván: Magyar–Japán kapcsolatok. In: Nagy-Kelet-Ázsia Bp. 1943.

³ A Szibériából Japánon keresztül vagy japán segítséggel hazatért magyar hadifogolyok történetéről írt korabeli munkák: Dell' Ádám Géza: Megváltás Szibériából Bp. 1925.; Mezey István: Az igazi Japán. Bp. 1939.; Zilahy Lajos: Szibériai magyar hadifogolyok története. Bp. 1927.; Mai szakirodalom: Isabella C. Kovács: Historische Dokumentation der Ungarische–Japanischen Kulturbeziehungen von Ihren Anfängen bis zur Gegenwart. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, 1987.; Kondo Maszanori: (?)

⁴ „The Hungarian Nippon Society was founded on June 1 st., 1924, on the suggestion of those Hungarian officers who, having been prisoners-of-war in Eastern Asia had an opportunity to get acquainted with the Japanese bushido. After their return to Hungary they decided to make efforts towards the tightening of the cultural and economical links between Japan and Hungary.”

A volt hadifogoly tisztek természetesen a társaság alapítóinak csak egyik csoportját alkották. A Turán (1925-ös) kiadása így számolt be a Nippon Társaság megalakulásáról: „A Japánban járt magyarok és a Magyarországon járt japánok megvalósították régi tervünket, hogy a két rokon nép érintkezésének szorosabbra való fűzése végett külön társaságba tömörüljenek.” A társaság megalapítói között tehát jelentős számban vettek részt a Japánt megjárt magyar utazók, közöttük Baráthosi Balogh Benedek,⁵ Szentgály Antal,⁶ Bozóky Dezső,⁷ Gubányi Károly,⁸ Kertész K. Róbert.⁹

A társaság vezetősége – és tagsága – körében megtaláljuk a tudományos orientaliztika képviselőit is, közülük Felvinczi Takács Zoltán¹⁰ és Pröhle Vilmos¹¹ nagy szerepet játszottak a társaság későbbi tevé-

⁵ Baráthosi Balogh Benedek (1870–1945) eredetileg tanító volt, aki a magyarság eredetének kutatását tekintette feladatának, s ezért utazott több ízben is Kelet-Ázsiába, az MTA csekély támogatásával, jórészt saját megtakarított pénzén. 1908–09-ben az Amur mentén gyűjtött főleg nyelvi anyagot, 1914-ben Japánba indult, majd onnan újra az Amur vidékére ment, a mandzsu-tunguz népek vizsgálata céljából. A turáni mozgalom egyik első híve, „Turáni könyvek” címmel 1945-ig több mint húsz kötetet jelentett meg. Tárgyi néprajzi gyűjteménye, különösen az ainu gyűjteménye, világviszonylatban is kiemelkedő jelentőségű volt.

⁶ Szentgály Antal (1868–1945) mérnökként részt vett a mandzsúriai vasút építésében (1901–1904), majd azután is évekig élt Kelet-Ázsiában. 1919–1921 között a Fővárosi Közmunkás Tanács alelnöke volt.

⁷ Bozóky Dezső (1871–1957) hajóorvosként 2 évet töltött Kelet-Ázsiában az első világháború előtt, járt Japánban (1907) is, erről terjedelmes könyvben számolt be.

⁸ Gubányi Károly (1867–1935) Szentgály Antallal együtt vett részt a mandzsúriai vasút építésében (1901–1904). Több útirajza, műszaki és gazdasági tárgyú tanulmánya jelent meg.

⁹ Kertész K. Róbert (1878–1951) műépítész, egyetemi tanár volt, majd államtitkár lett (Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban) 1903–1904-ben Kelet-Ázsiában (Japánban is) végzett művészettörténeti tanulmányokat. Ázsiában szerzett elméneiről és tapasztalatairól több könyvben számolt be.

¹⁰ Felvinczi Takács Zoltán (1880–1964) művészettörténész a keleti művészettel foglalkozott, 1919-ben ő állította fel Hopp Ferenc hagyatékából a Kelet-ázsiai Művészeti Múzeumot, amelyet mint a múzeum igazgatója, 1948-ig jelentősen továbbfejlesztett. Számos tanulmányt és értekezést tett közzé a keleti művészetről, mellyel nemzetközi hírnevet szerzett.

¹¹ Pröhle Vilmos (1871–1946) eredetileg a török nyelvekkel foglalkozott, több tanulmányutat tett Törökországban és Közép-Ázsiában, majd Japánban is. A kínai és a japán nyelv és irodalom hazai tanulmányozásának úttörőjeként tartják számon, vezetésével alakult meg 1923-ban a Kelet-ázsiai tanszék a Pázmány Péter Tudományegyetemen. A japán kormány 1924-től a budapesti japán konzulátus vezetőjévé nevezte ki.

kenységében, de a támogatók között láthatjuk Baktay Ervin¹², Germanus Gyula¹³, Bán Aladár¹⁴ nevét is.

Természetesen a Turáni Társaság is támogatta az új egyesület létrejöttét, Paikert Alajos személyében a Turáni Társaság egyik elnöke vett részt a megalakulásban. A két társaság között mindvégig szoros és baráti kapcsolat állott fenn. A Nippon Társaságnak számos olyan tagja volt, aki egyszersmind a Turáni Társaság tagja is volt: Pröhle Vilmos (a Turán szerkesztője is volt 1922–25-ben), Bán Aladár, Mezey István, Nagy Iván,¹⁵ Szentgály Antal, Somogyi József,¹⁶ Baráthosi-Balogh Benedek (alelnök is volt a Turáni Társaságban), Felvinczi Takács Zoltán, Kovács Karap Ernő, Bozóky Dezső, Turchányi Tihamér – hogy csak a legismertebb neveket említsük. Minden valószínűség szerint a kevésbé híres tagok között is nagy számban akadtak, akik mindkét társaságnak tagjai voltak, de mindebből nem következik, hogy a Nippon Társaság mindössze a Turáni Társaság egy „fiókintézménye” lett volna. Talán nem véletlen, hogy a Nippon Társaság a visszatekintésekben mindig a volt hadifoglyok szerepét hangsúlyozta az egyesület létrehozásában, s ezáltal is a Turáni Társaságtól való különállását kívánta bizonyítani. A Nippon Társaság részben szűkebb tevékenységet vállalt fel, hiszen csak egy országra, Japánra koncentrált a kapcsolatok kiépítésében, részben azonban tágabb mozgástere nyílt a két ország közötti érintkezés kialakításában, hiszen céljai között nem szerepelt semmiféle ideológia, így a turánizmus terjesztése sem. A Nippon Társaság megalakulásakor tisztán kulturális jellegű tevékenységet irányzott elő: a két nép közötti érintkezés szorosabbra való fűzése, a kulturális kapcsolatok kiépítése és ápolása, a tudományos igényű kutatás elősegítése, ismeretterjesztő, népszerűsítő előadások s rendezvények tartása és hasonló jellegű kiadványok megje-

¹² Baktay Ervin (1890–1963) orientalista az indiai kultúrát tanulmányozta, a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum helyettes igazgatója és a budapesti egyetemen az indiai művészettörténet előadója volt.

¹³ Germanus Gyula (1884–1979) orientalista elsősorban az arab irodalommal és nyelvvvel foglalkozott.

¹⁴ Bán Aladár (1871–1960) műfordítóként és folkloristaként a finnugor népek kultúrájával foglalkozott. A Turáni Társaság finn–észt osztályának vezetője volt, a finn–észt–magyar kapcsolatok egyik legtevékenyebb ápolója, a Turán című folyóirat szerkesztője.

¹⁵ Nagy Iván (1868–1947) eredetileg jogász, majd a nemzetközi kisebbségi jog tanára volt, később a Kultuszminisztériumban osztálytanácsos lett.

¹⁶ Somogyi József a Tudományos Akadémia alkönyvtárosa, tanulmányokat írt Japánról és Mandzsúriáról.

lentetése és terjesztése szerepelt a célok között. Amint látni fogjuk, a társaság ezen célkitűzéseit többé-kevésbé megvalósította, valóságos kultúrmissziót teljesítvén a két nép között, de ennél jóval többet is tett az akkori Japán megismertetése, céljainak propagálása, a barátság és a rokonság hangsúlyozása terén. Természetesen a szakemberek által tudományos igénnyel megtartott előadások és megírt tanulmányok mellett bőven hallhattak és olvashattak az érdeklődők ideológiai-politikai felhangoktól sem mentes értekezéseket, melyek jó része a turánizmus eszmekörével s benne Japán szerepével volt kapcsolatos. A társaság tevékenységének ez a kettőssége működése alatt végig megfigyelhető.

A Nippon Társaság 1924. június 1-jén tartotta alakuló gyűlését, melyen a vezetőséget is megválasztották. A vezetőség igen nagy létszámú lett, hiszen létezett elnöki, több társelnöki, elnöki tanácstagi, alelnöki, igazgatói, titkári, igazgatósági pozíció. Mezey István az ügyvezető alelnöki tiszteletet töltötte be, e tisztségében a társaság mintegy húszéves munkássága alatt megmaradt, azaz ténylegesen ő irányította a társaság munkáját. A másik állandó vezetőségi tag Szentgály Antal volt, akit még az alakuló gyűlésen választottak elnökké, s e tisztséget a társaság fennállása alatt végig betöltötte. Fontos társadalmi pozíció volt a díszelnöki tisztség, melyre József Ferenc királyi főherceget kérték fel, aki örömmel elvállalta a feladatot, ami a társaság presztízsét emelte. (József Ferenc főherceg egyébként a Turáni Társaság fővédnöke is volt.) A Nippon Társaság akkori és későbbi vezetősége körében megtaláljuk mind a tudományos orientalisztika képviselőit (Felvinczi Takács Zoltán, Pröhle Vilmos, Baktay Ervin, Germanus Gyula, Bán Aladár), a Japánt megjárt utazókat (Szentgály Antal, Bozóky Dezső, Gubányi Károly, Baráthosi-Balogh Benedek, Kertész K. Róbert, Kovrig János, Mécs Alajos újságírók, akik később a mandzúriai eseményekről tudósítottak), a hivatalos politikai élet szereplőit (Paikert Alajos mint a Külügyi Társaság elnöke, Gömör-Laiml László külügyminisztériumi osztályvezető, Dalmady Ödön kereskedelmi minisztériumi osztályvezető, Nagy Iván közoktatásügyi minisztériumi osztályvezető, Erődy-Harrach Tihamér kormánytanácsos), a kor elitjének képviselőit (pl. Csécsi Nagy Antal altábornagy, Simonyi-Semadám Sándor volt miniszterelnök, báró Pálffy-Daun József képviselő, Németh Lajos tábornok, katonai szakíró, aki főleg Kelet-Ázsiai kérdésekkel foglalkozott, Aggházy Kamill ezredes, a Hadtörténeti Múzeum igazgatója, Oltványi-Artinger Imre, a Magyar Jelzáloghittel Intézet igazgatója, Horváth István, a Társadalombiztosító Intézet

alelnöke, báró Hatvany Bertalan, Köhalmi József, a Budapesti Közlekedési Vállalat igazgatója, Végh Jenő, a Gyáriparosok Országos Szövetségének titkára, stb.), újságírókat (Habán Jenő, Kállay Miklós, Kovrig János, Mécs Alajos), egyetemi tanárokat (Fellner Frigyes professzor, Medgyaszay István professzor, Pázmány Zoltán professzor) – azaz mondhatjuk, a korabeli elit szinte valamennyi rétege képviseltette magát a Társaságban, melynek működése az ő tagdíjaikon és adományaikon alapult.

A Nippon Társaság tevékenysége

Tevékenységi területek

A Nippon Társaság céljaiban kulturális tevékenységet irányzott elő: Japán és Magyarország közötti – egyelőre nem hivatalos – érintkezés szorosabbra való fűzése, a kulturális kapcsolatok kiépítése és ápolása, ismeretterjesztő, népszerűsítő előadások és rendezvények tartása és hasonló jellegű kiadványok megjelentetése és terjesztése szerepelt a célkitűzések között. A Turáni Társasáéhoz hasonlóan, a Nippon Társaság tevékenységének is több fő iránya különböztethető meg. Az ismeretterjesztő előadások tartása képezte a társaság egyik fő működési területét. Az előadások témája részben kapcsolódott a turánizmushoz, de nagyobb részük inkább ismeretterjesztő célokat szolgált, ismertette a korabeli Japán viszonyait, történetét, művészetét, szokásait. A művészeti estek, kiállítások rendezése is fontos része volt a társaság működésének. E rendezvények – japán zenei bemutatók, művészeti kiállítások, japán művészek fellépései – nagy érdeklődésre tartottak számot a korabeli közönség körében.

A társaság emellett feladatának érezte, hogy a Magyarországra látogató japán vendégeket nyilvántartsa, érkezésükről a magyar közönséget értesítse, s a vendégeket a társaság üléseire meghívja, esetleg – rangosabb vendég esetében – tiszteletükre díszvacsorát adjon. A társaságnak hosszú ideig (több mint tíz évig) nem volt meg az anyagi lehetősége önálló folyóirat vagy kiadvány megjelentetésére, erre csak 1935-től nyílt alkalma a japán Micui alapítvány segítségével. Addig a Turáni Társaság lapja, a Turán számolt be rendszeresen a Nippon Társaság tevékenységéről.

A Nippon Társaság tevékenysége fennállásának első tíz évében főleg rendszeres, havonkénti előadások tartásában és rendszertelen társasági estélyek rendezésében nyilvánult meg legfőképpen, az utóbbiakra igyekezték minél illusztrisabb közéleti és politikai személyiségeket megnyerni. Valószínűleg ez jelentette számukra az igazi propagandát a Turánban közölt japán tárgyú cikkek mellett.

A Nippon Társaság elsőelőadó estjét 1924. október 29-én rendezte. Kertész K. Róbert a társaságot köszöntő beszédében szólt a japán nemzet kulturális fejlődéséről, s a társaság megalakulásának szükségessége mellett a magyar–japán kapcsolatok ápolásának hasznos voltát hangsúlyozta. Ezt követően Felvinczi Takács Zoltán tartott előadást a japán nemzeti művészetéről.

1924. november 25-én már japán művészeti estélyt is rendeztek a Vigadóban, ahol Szentgály Antalnak a japán zenéről és Mezey Istvánnak a japán–magyar kapcsolatról tartott előadása mellett megszólaltak maguk a japán dalok, népdalok és versek is, magyar előadók tolmácsolásában. Az estély érdekessége, hogy ott a kisszámú japán kolónia is képviseltette magát néhány taggal, a bécsi japán követségi titkár vezetésével. (Köztük volt Imaoka Dzsúicsiró is.)

A Japánról szóló előadások témája részben kapcsolódott a turánizmushoz, ilyen volt a Kovács Karap Ernő 1925. február 28-án tartott előadása „Japán és a turáni kérdés” címmel, melyben a magyar és a japán turánizmus különbségét így határozta meg: „Japán pozíciójának biztosítása érdekében az »Ázsia az ázsiaiaké« elvet hangoztatva a turáni népek megnyerésén buzgólkodik. Ezzel szemben a magyarság érdeke az, hogy a turáni népekkel nem politikai, hanem kulturális és gazdasági kapcsolatokat létesíteni.”¹⁷

Az előadások másik típusa ismeretterjesztő célokat szolgált, mint 1925. március 13-án Kertész K. Róbert japán építészetéről szóló ismertetése, majd április 28-án Felvinczi Takács Zoltán vetített képekkel illusztrált előadása a kínai és a japán kisplasztikáról.

1926-ban az előadássorozatban Japán történetéről hallhattak ismertetést az érdeklődők Turchányi Tihamértól, Pröhle Vilmos a japán irodalomról, Baráthosi Balogh Benedek pedig Japán ipari, gazdasági és kereskedelmi viszonyairól beszélt.

¹⁷ Turán 1925.

1926 novemberében a hazájába visszatérő Hirano Kunatori bécsi követségi attasé (aki többször volt vendége a társaság rendezvényeinek) tiszteletére a Nippon Társaság a Turáni Társasággal közös búcsúértekezletet tartott, melynek fő tárgya a magyar–japán kapcsolatok elmélyítése volt. Ott elmondott beszédében Hirano attasé kifejezést adott azon szándékának, hogy Magyarország földrajzát, gazdaságát és politikáját Japánban ismertetni fogja. Így építgette a Társaság azokat az informális csatornákat a személyes kapcsolatokon keresztül, melyektől remélték, hogy idővel megnyitja a hivatalos csatornákat is.

A kapcsolatok kiépítésében, illetve az ahhoz szükséges érdeklődés megteremtésében az egyéni munkásság jelentőséget mutatja Imaoka Dzsúicsiró¹⁸ példája, aki ösztöndíjasként kilencévi Magyarországi tartózkodás alatt roppant gazdag tevékenységet fejtett ki a japán kultúra ismertetése és népszerűsítése terén. Munkájára példa, hogy 1926. májusától 1927. májusáig 37 magyar nyelvű, többnyire vetítéssel színezett előadást tartott különböző kultúregyesületekben, Budapesten és vidéken (Pécs, Győr, Békés, Debrecen, Szombathely, Makó, Székesfehérvár, Pápa, Kisújszállás) Az előadások tárgyai voltak: a japán irodalom, képzőművészet, nőkérdés, népszokások, zene, építészet, bölcselet ismertetése. (Imaoka előadásait és cikkeit – melyeket hasonló témákban írt a magyar sajtóban – könyvben gyűjtötte össze, mely Új Nippon címen 1930-ban jelent meg az Athenaeum kiadónál. Ez évben Horthy Miklós kormányzó kihallgatáson fogadta és kitüntette Imaoka Dzsúicsirót, mielőtt az visszatért hazájába.) Imaoka több jelentős magyar művésszel is kapcsolatban állt, pl. Szabó Lőrincsel, Erdélyi Józseffel, aki neki dedikálta Az utolsó királyság című művét.

1927. folyamán több japán delegáció járt Magyarországon, s a vendégek általában látogatást tettek a Turáni és a Nippon Társaságban is. Novemberben Budapestre érkezett Szaszai Koicsire, belügyminisztériumi államtitkár, aki felkereste Klebelsberg Kunó közoktatásügyi minisztert, és hálásan megköszönte azt a nagy könyvküldeményt, amelyet a magyar kormány a tokiói egyetemnek ajándékozott. A tokiói nagy földrengést követő tűzvész ugyanis teljesen elpusztította a tokiói egyetem könyvtárát, s a magyar kormány a magyar könyvtárak másodpéldányaiból hatalmas, főképp német nyelvű szállítmányt ajándékozott Japánnak, hogy – a korabeli beszámoló szerint – ezzel is viszonozza azokat a szívességeket, amelyeket a Kelet-Szibériában fogságot

¹⁸ Umemura Yuko: A Japán-tengertől a Duna-partig. Imaoka Dzsúicsiró életpályája a magyar–japán kapcsolatok tükrében. Bp., 2006.

szenvedő magyar hadifoglyok japán részről élveztek. Ugyancsak ez év őszén érkezett Budapestre Párizsból az Interparlamentáris Unió japán csoportjának néhány tagja: három országgyűlési képviselő, akik látogatást tettek a magyar igazságügyminisztériumban (itt államtitkár fogadta őket), majd a Turáni Társaságot keresték fel, ahol Pröhle Vilmos, a Turáni Társaság alelnöke – és a Nippon Társaság egyik vezetője – fogadta őket. A beszámolók szerint e képviselők lelkes propagálói voltak a turáni mozgalomnak a Távols-Keleten, és saját költségükön hat japán egyetemi hallgatót hoztak magukkal, akiket szintén fogadtak a Turáni Társaságban, ahol Móricz Péter ügyvezető alelnök adta meg a szükséges felvilágosításokat a magyar viszonyok iránt élénk érdeklődést mutató japán diákoknak.

Szintén 1927-ben történt, hogy miután Japán részt vett a bécsi mintavásáron, Nakamura Sotaró, a japán kereskedelmi kamarák meghatalmazottja a vásáron kiállított mintegy 26 ládányi kiállított tárlati anyagot – 165 japán cég képviseletében – a japán nemzet nevében Magyarországnak ajándékozta. A Nippon Társaság szeptember 23-án díszvacsorát rendezett Nakamura tiszteletére, ahol ő beszédet is mondott, melyben elmondta, hogy figyelmét Magyarországra Imaoka Dzsüicsiró hívta fel, s hogy ő maga a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok fejlesztése érdekében érkezett Magyarországra, ennek azonban komoly akadálya volt, hogy ekkor még nem létezett kereskedelmi szerződés a két ország között. Nyilvánvalóan ezen esemény is szerepet játszott abban, hogy Japán és Magyarország között megindultak a tárgyalások – ezeken a Nippon Társaság néhány tagja is részt vett – melyek eredményeként 1929-ben megkötötték a magyar–japán kereskedelmi szerződést. Ennek értelmében a „Magyarország és Japán közötti kereskedelmi viszonylatokban kölcsönösen a legnagyobb kedvezményes rendszer, illetve adózási tekintetben a belföldiekkel való egyenlő elbánás vagy pedig a legnagyobb kedvezményt élvező nemzetet megillető elbánás fog alkalmazást nyerni.”¹⁹

A megállapodás 1929. január 31-én lépett életbe, amit a Nippon Társaság díszest rendezésével ünnepelt meg. E dolgotatnak nem célja sem a hivatalos diplomáciai, sem a gazdasági kapcsolatok történetének áttekintése, így az 1930-as években megindult magyar–japán kereskedelem jellemzése sem, annyit azonban megjegyezhetünk, hogy a kereskedelem nem volt jelentősnek mondható. Az 1931 és 1942 közötti forgalomban a Japánból történő behozatal értéke átlagosan

¹⁹ Magyarországi Rendeletek Tára 1929. Bp. 1930. 807. lap

100.000 pengőt tett ki évente (1932-ben 363.000 pengő, 1942-ben 14.000 pengő), a kivitel erősen ingadozó értékű volt, átlagról nem beszélhetünk, hiszen míg pl. 1931-ben 439.000 pengő, 1937-ben 1.137.000 pengő, 1938-ban 5.800 pengő értékben importáltak Japánba magyar árucikkeket.²⁰ A Magyarországról Japánba irányuló exportot főleg a jellegzetes magyar áruk tették ki, amint az egy 1935-ös levélből kiderül, melyet Metzger Nándor – az MTI tokiói levelezője, aki Japánban filológiai tanulmányokat folytatott, s egyben a Turáni Társaság tagja, Magyarország és a turánizmus lelkes propagálója volt Japánban – írt a Turáni Társaság vezetőségéhez 1935-ben.²¹ „...az esti idő arra szolgál, hogy társadalmi propagandával szélesítsem ki a most isten segítségével megindult tokajibor-, szegedipaprika- és magyar gyógyszerkülönlegesség-importot Japánban. Még csak a kezdet kezdeténél tartunk, még nagyon sok türelemre, jóakaratra van szükség, de az első lépés megtörtént, ez is valami. Nekünk szegény magyaroknak nincsen pénzünk drága újsághirdetésre, itt csak személyes ismeretség szerzés útján lehet tehát hangulatot teremteni a magyar ügy számára, legyen az akár szellemi, akár anyagi természetű.”

1930-ban japán színészek (a tokiói kabuki színház vendégszereplői) érkeztek Budapestre – szereplésükről Kosztolányi Dezső írt elismerő kritikát a Pesti Hírlapba – s ennek kapcsán a Nippon Társaság japán zenei bemutatót rendezett, majd előadást tartottak a japán színművészetről. A következő évben japán képzőművészeti kiállítást állítottak össze, melynek megnyitóján Klebelsberg Kunó kultuszminiszter mondott beszédet. Pröhle Vilmos – aki 1924 óta a budapesti tiszteletbeli japán császári konzul címet viselte – 1928 őszén Japánba utazott, hogy az ottani irodalmat és kulturális életet tanulmányozza. A Turán hírül adta, hogy a japán hivatalos körök kitüntető melegséggel fogadták a magyar tudóst, s kutatásaival a japán lapok is bőven foglalkoztak.

A második tíz év – a politikai szövetség

Az első 10 évben a Nippon Társaság tevékenységére és a magyar–japán kapcsolatok jellegére a „kulturális” a legmegfelelőbb jelző. A har-

²⁰ Nagy Iván: Magyar–Japán kapcsolatok. In: Nagy-Kelet-Ázsia Bp. 1943.

²¹ MOL P 1384 8. csomó

mincas évek közepétől azonban mindinkább a politika befolyása alá kerültek az eredetileg nem politikai jellegű, társadalmi kapcsolatok is. Japánban a mandzsúriai akcióval (1931) a hadsereg vette kezébe az események irányítását. A Népszövetség tiltakozására válaszul Japán 1933 márciusában kivonult a Népszövetségből, ezzel azonban diplomáciailag teljesen elszigetelődött. Hódító külpolitikai törekvései, belpolitikájában a totális állam kiépítése felé tett lépései miatt a nyugati liberális közvélemény kezdte Japánt egy csoportba sorolni Olaszországgal és Németországgal. Németország volt az a hatalom, mely céljait s ellenfeleit tekintve szövetségesként számításba jöhetett. Az együttműködés hamarosan létre is jött 1936-ban az Antikomintern Paktummal.

Magyarország egészen más történelmi helyzetben, más mozgatók hatására jutott el a Németországgal kötött szövetséghez. De a közös szövetséges megléte – ami eddig nem volt jelen a magyar–japán kapcsolatokban – még a társadalmi és a kulturális kapcsolatok jellegére is rányomta bélyegét.

Távol Kelet – a Nippon Társaság lapja

1936-ban a Magyar–Nippon Társaság megindította negyedévi folyóiratát, a Távol Keletet. A lapot Mezey István és Felvinczi Takács Zoltán szerkesztette, de a szerkesztőbizottságban még Hollós Ödön, Nagy Iván, Németh Lajos, Pröhle Vilmos, Somogyi József és Szentgály Antal is helyet foglalt. A címlapot a társaság jelvénye díszítette: két, egy japán cseresznyevirágot és egy magyar népi virágmotívumot tartalmazó kör nyolcasként összefonódik, s körülötte a felirat magyarul és japánul: Magyar–Nippon Társaság. A folyóirat számaiban főleg magyar szerzők Japánról írott cikkei, tanulmányai, elemzései kaptak helyet, valamint Japán témájú könyvek ismertetése és szemle egészítette ki a tartalmát. Minden szám végén a magyar cikkek angol nyelvű rövid kivonatát is meg lehetett találni, de gyakran előfordult az is, hogy a magyar szerző cikke angolul jelent meg. A borító belső oldalán a folyóirat megjelentetésének okait így határozzák meg:

„A Távol-Kelet ma a világérdeklődés középpontjában áll. Az ott lezajló történelmi fontosságú események annyira felkeltették a nagyközönség legszélesebb köreinek érdeklődését, hogy komoly szükségét érezzük annak, hogy a magyar társadalmat a Távol-Kelet eseményeiről és azoknak világpolitikai összefüggéseiről időről időre tájé-

koztassuk... Kelet irodalma, tudománya, művészete, társadalmi berendezkedése, gazdasági élete az európai ember számára ma már nem misztikum, hanem komoly tudomány tárgya. A legkiválóbb külföldi tudósok, gyakorlati szakemberek és művészek eredeti cikkein keresztül akarjuk folyóiratunk hasábjain a hazai közönséget minderről tájékoztatni... A Távolság Kelet távolabbi célja, hogy megvalósítsa azt a régi óhajt, hogy Magyarország összekötő kapocs legyen Kelet és Nyugat között és hogy Magyarországot a keletkutatás európai központjává tegyék. Ezt a célt szolgálják lapunk hasábjain idegen nyelven megjelenő tanulmányok, valamint magyar cikkeink angol nyelvű kivonatai is.”

A célok megjelenése a társaság működésének hű tükre, amennyiben több szint keveredik benne. Egyrészt a tudományos keletkutatás igénye – sőt, meglehetősen szerénytelenül az európai keletkutatás központjának szerepe – másrészt a napi politikai események – mint látni fogjuk, nem teljesen objektív, ideológiától mentes – magyarázata jellemzi a folyóiratot, s természetesen a társaság tevékenységét. De megjelenik a turánizmusból már ismert, a magyar történelemben szinte állandóan meglévő, s máig újra felbukkanó „hídfunkció” tudata, Magyarország szerepének hangsúlyozása Kelet és Nyugat összekapcsolásában, a kultúrák közvetítésében.

A folyóirat első száma a köszöntéssel kezdődött: „A Magyar–Nippon Társaság, mely több mint tíz éves fennállása alatt nagymértékben mozdította elő a két nemzet közötti kapcsolatokat, és igen nagy szolgálásokat tett a kulturális és gazdasági együttműködés érdekében, a Távolság Kelet címen megindítandó folyóirat útján akarja értékes munkásságát még hathatósabbá tenni.”

A társaság számára valóban előrelépést jelentett, hogy tízéves fennállása után saját folyóiratot indíthatott, s így a közvéleményre gyakorolt befolyása növekedhetett, bár kérdéses, hogy hányan vették kézbe a lapot, vagy hányan olvasták rendszeresen. Jellemző – és fontos – adalék, hogy a folyóiratot a társaság nem önerőből adta ki, s nem is a közönség nagy érdeklődése volt a legfőbb ösztönző erő ehhez, hanem egy japán alapítvány volt az, amely lehetővé tette a lap megjelenését.

A Micui-alapítvány

Micui Takaharu, az óriási Micui-konzern egyik vezetője 1935-ben a magyar–japán kulturális kapcsolatok ápolása céljából a magyar Val-

lás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak évi tízezer s a Magyar Nippon Társaságnak évi ötezer pengő adományt ajánlott fel ötéves időtartamra. Az alapítvány rendeltetése szerint a magyar kutatók Japánba való útját, a japán nyelv és irodalom budapesti egyetemi előadásainak költségeit és esetleges japán vonatkozású kiadványok megjelentetését finanszírozta. A japán pénzember ugyan sohasem járt Magyarországon, tanulmányait Németországban végezte, de élénken érdeklődött a közép-európai államok Japánnal való kulturális kapcsolatai iránt, s először Lengyelországban, majd Jamagucsi Iwao bécsi követi titkár ösztönzésére a magyar–japán kapcsolatok kiszélesítésére, annak anyagi támogatására Magyarországon is felajánlotta alapítványát. (A Micui-alapból a Turáni Társaság is részesedett ötszáz pengővel, azzal a feltétellel, hogy meg kell írniuk japán kapcsolataik történetét. Ez meg is történt, a Turánban jelent meg Török László áttekintése a Turáni Társaság japán kapcsolatairól 1941-ben.)

Micui bárót a Nippon Társaság dísztagjává választotta, Magyarország kormányzója pedig a Magyar Érdemrend Középkeresztjével tüntette ki.²²

Az alapítvány nagyot lendített a Japánnal foglalkozó magyar tudományos – és kevésbé tudományos – élet kerekén. A Távols Kelet csak igen kis részét képezte a megélnékült mozgásnak. A Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen külön japán könyvtár létesült – eredetileg tanszéket terveztek japán tanárokkal, akik a Báró Eötvös József Collegiumban lettek volna elszállásolva. Japán tárgyú szakmunkák jelentek meg. A Nippon Társaság Távols Kelet könyvei címmel indította meg kiadványsorozatát, melyben megjelent Pröhle Vilmos: A japán nemzeti irodalom kistükre, Nagy Iván: Japán közoktatásügye, Mezey István: Az igazi Japán, Nagy Iván: Magyarország kapcsolatai a 2600 éves Japánnal, Felvinczi Takács Zoltán: A Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Múzeum, Mezey István: Hungaro–Japanese Relations, Mezey István: A Historical Sketch of Hungaro–Japanese Relations, Somogyi József: A Magyar–Nippon Társaság magyar–japán emlékkiállítás, Somogyi József: Japán és a kelet-ázsiai nagytér című munkája.

Összeállították a Japánnal foglalkozó magyar nyelven megjelent művek bibliográfiáját,²³ japán tanulmányútra indulhattak magyar tu-

²² Minderről a Távols Kelet 1936-os évfolyama részletesen beszámolt, és Nagy Iván a Micui-ház történetéről is írt ismertetést.

²³ Távols Kelet 1937. 83–101. l.

dósok és kutatók. 1936-ban Felvinczi Takács Zoltán 13 hónapos tanulmányúton vehetett részt Japánban, 1937-ben Mezey István nyerte el az alapítvány egyéves japán ösztöndíját, 1940-ben Ligeti Lajos részesült féléves ösztöndíjban. A japánkérdéssel foglalkozó egyesületeket és társaságokat, valamint a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeumot is ebből az alapítványból támogatták.

Az 1935-ös évben a tervek és feladatok természetesen mind az alapítványhoz kapcsolódtak. Hollós Ödön a Kereskedelmi Akadémia keleti nyelvek kurzusán japán nyelvtanfolyamot indított, mely már a negyedik volt a sorban, hiszen japánul oktattak még a Turáni Társaságban, a Közgazdaságtudományi Egyetemen és a Pázmány Péter Tudományegyetemen is. A gyakran tartott társaságbeli előadásokon a kulturális témák mellett egyre szaporodtak a Japán akkori helyzetével és politikájával foglalkozó elemzések,²⁴ természetesen Mezey István interpretálásában.²⁵ Ne gondoljunk nagyon elfogult hangú előadásokra vagy cikkekre. Mezey – szándéka szerint – nem az igazságot akarta elferdíteni, hanem az igazságot csak egy bizonyos szempontból, a japánok szempontjából világította meg, az – általa ha helyesnek nem is, de mindenképpen szükségszerűnek tartott – észak-kínai és mandzsúriai japán lépések okainak feltárásával. Részlet „Az új mandzsu császárság” című 1936-os cikkéből: „Japán lakossága évente egymillióval szaporodik, és a túlszaporodást levezetni nem lehet, mert a japán bevándorlás előtt az összes kapuk be vannak zárva. A szaporodó és a kivándorlás lehetőségétől elzárt japáni népnek nyersanyagra, ipari termékei számára pedig piacra van szüksége. Mint egyedüli megoldás áll Mandzsúria a maga korlátlanul nagy lehetőségeivel. Így érthető,

Két ízben, 1937-ben és 1943-ban is állítottak össze bibliográfiát; 1937-ben az addig magyar nyelven megjelent Japánnal foglalkozó művek gyűjteményében 133 cím – könyvek és könyvnyomatok címe – szerepelt. 1943-ban a 1937 és 1943 között megjelent könyvek és könyvnyomatok, illetve az 1937 és 1943 között megjelent Japánra vonatkozó folyóiratcikkek címeit és rövid tartalmi ismertetéseit tartalmazta a bibliográfia. A két bibliográfiát egyben 1943-ban jelentették meg dr. Lévai Gábor összeállításában, Japán magyar könyvészete címmel, a Kelet-ázsiai dolgozatok első füzeteként. Összesen 822 címet tartalmazott, kibővítve az 1920 és 1937 között megjelent cikkekkkel.

²⁴ Előadások: Simonyi-Semadam Sándor beszámolója japán útjáról; Pröhle Vilmos: A japán nyelv és irodalom; Mezey István: A Távol-Kelet jelenlegi gazdasági problémái; uő: Japán és a turáni mozgás; uő: Japán és Mandzskuó; uő: Japán új irányvonala.

²⁵ Mezey István: Az új mandzsu császárság. 1936/1. Németh Lajos: Japániak Észak-Kínában. 1936/1. Mezey István: A japáni nép új útja. 1936/2.

hogy Japánban dogmává lett, hogy Japán Mandzsúriával áll vagy bukik.”

A Távol Kelet megjelenésével ezeket a nézeteket publikálni is lehetett. Ennek ellenére azt mondhatjuk, hogy a Távol Kelet fennállásának két évében (1936–37) hű maradt a Nippon Társaság alapjában kulturális jellegéhez. A cikkek és tanulmányok túlnyomó többsége kulturális-művészeti,²⁶ gazdasági,²⁷ vagy az akkori Japán társadalmi berendezkedésével²⁸ foglalkozó munkák voltak. A Szemle rovatban pedig – a Turánhoz hasonlóan – helyet kapott minden Japánnal kapcsolatos információ, érdekesség, kapcsolatként értékelhető találkozó vagy egyéb esemény.

A magyar–japán fesztivál

Az 1936-os év legnagyobb eseménye a Nippon Társaság szempontjából a május 16. és 18. között Budapesten rendezett magyar–japán fesztivál volt, melyről a Távol Kelet a legapróbb részletekig beszámolt. A fesztivált egyrészt a társaság fennállásának tizedik évfordulója, másrészt a volt magyar hadifoglyok hazatérésének tizenötödik évfordulója alkalmából rendezték. Az ünnepség fényét emelte a japán delegáció részvétele: egyetemi tanárok és nagyiparosok – a kulturális és a gazdasági élet képviselőitől –, valamint a magyar–japán barátság japán hívei látogattak Magyarországra ez alkalomból. Május 16-án kezdődött a fesztivál az Iparművészeti Múzeumban a magyar–japán emlékkiállítás megnyitójával. A japán vendégek mellett a Nippon Társaság egész testülete jelen volt. A kiállítás a magyar–japán kapcsolatok bemutatását célozta, kezdve a magyar keletutazók anyagával: Xantus János, Vay Péter, Velics Antal, Hopp Ferenc kéziratái és egyéb relikviák jelezték, hogy Magyarország már régóta kiemelt érdeklődéssel fordult Kelet felé. Külön csoportot alkottak a Nippon Társaság tagjainak Japánban tett utazásairól származó emlékek és úti

²⁶ Felvinczi Takács Zoltán: A Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum 1936/1. Szemelvények a japán költészetből. 1936/2. Habán Jenő: A japáni írás rendszere. 1936/3–4. Zsoldos Benő: Japán mondavilágából. 1936/3–4.

²⁷ Hollós Ödön: Japán gazdasági fellendülésének igazi okai I–II. 1936/1, 2. Ledermann László: Japán ipari fellendülése a világháború óta. 1936/3–4.

²⁸ Nagy Iván: Japán közoktatásügye. 1–3. 1936/1–3. Takahasi Itó: A japáni társadalom mai irányzatai 1936/2. Csorba Béla–Gesztly Júlia: Pillanatfelvételek a mai Japánról. 1936/2. Japániak Japánról. 1937.

beszámolóik. (Bozóky Dezső, Szentgály Antal, Pröhle Vilmos, Kovrig János, Mécs Alajos stb. beszámolóit, emlékeit láthatta itt a közönség.) Emellett még a Magyarországon járt japán vendégek ajándékait és látogatásaik emlékeit is kiállították. A falakon fényképek és dokumentumok tanúsították, hogy a Szibériában volt magyar hadifoglyok japán segítséggel tudtak hazatérni. A kiállítást külön anyaggal segítette a Hopp Ferenc Múzeum és a Turáni Társaság is. A Távolság Kelet beszámolója szerint a magyar közönség érdeklődéssel és szimpátiával fogadta a rendezvényt. Aznap este a japán vendégek és a Nippon Társaság tagjai megtekintették a Nemzeti Színház gálaelőadását, melyen Kállay Miklós A roninok kincse című darabját játszották. A japán tárgyú dráma – az egyik legnépszerűbb japán szamurájtörténet, a Csúsingura földolgozása – már április óta sikerrel szerepelt a színház repertoárjában.

Másnap, május 17-én délelőtt a japán vendégek és magyar kísérőik megkoszorúzták az Ismeretlen Katona emlékművét. A Társaság részéről elhangzott beszédben kiemelték: „Hódolatunkat fejezzük ki a nagy nemzet előtt, mely tiszteletreméltó és érett öntudatával utat mutat nekünk a jövő harcainkhoz.”²⁹ Délután a Nippon Társaságnak a Magyar Tudományos Akadémián tartott ünnepi gyűlésén a japán delegáció és a Társaság tagjai mellett a magyar tudományos, művészeti és közélet számos vezető személyisége is megjelent. A kölcsönös köszöntések és üdvözlések elhangzása után Yosikawa Kanemicu professzor, japán egyetemi tanár a japán etikáról tartott előadást. Emellett számos fogadás, díszebéd és több más rendezvény emelte a fesztivál fényét.

A fesztivál rendezése természetesen nem merítette ki a Társaság erejét egész évre. Az 1936-os év előadásai között találjuk Kovrig János: Mandzsúriában, az új Ázsia bölcsőjénél, Mécs Alajos: A modern és romantikus Japán, Mezey István: Magyarország japáni kapcsolatai című előadásokat. Az előadások megtartása mellett több japán professzor meghívása is sikerrel járt. Szaigo professzor az Eötvös Collegiumban a japán etikáról, Ikegawa professzor a társaság ülésén A modern Japán címmel tartott előadást.

²⁹ Távolság Kelet 1936/3–4. Japán koszorú az Ismeretlen Katona emlékművén.

Ha végigtekintünk az 1936-os év eseményein, ha nem is fordulópontot, de bizonyos változást észlelhetünk a Magyar–Nippon Társaság – és közvetve a japán kapcsolat – megítélésében. Az év világpolitikai eseményei – az Anitkomintern Paktum aláírása Németország és Japán részéről, ugyanakkor Magyarország elkötelezettsége a Berlin–Róma Tengely létrejöttékor a Németországgal és Olaszországgal való szövetség mellett – is szerepet játszottak ebben, s legfőképpen talán az, hogy a japán orientáció – bizonyos körök szemében – egy formálódó politikai elképzelés részeként jöhetett szóba. Még nem hivatalos irányvonatról volt szó, de a politika, úgy tűnt, komolyabban kezdett a kérdéssel foglalkozni. A Külügyi Társaság – mely a hivatalos irányvonaltól nem függetlenül működött – lapja, a Külügyi Szemle rendszeresen helyet adott japán tárgyú tanulmányoknak, köztük Mezey István tollából valóknak is.³⁰ Az idő előrehaladtával a cikkek hangneme mind politikusabb lett. A japán kapcsolat hirdetői már nem a turáni rokonságra, a turáni népek kulturális összefogásának szükségességére, hanem a célok rokonságára, a politikai összefogásra gondoltak és hivatkoztak. A német–japán szövetségi rendszer erősödésével a japán orientáció egyre elválaszthatatlanabb lett a némettől, s így elveszítette eredeti tartalmát, a magyar–japán kapcsolatok főként kulturális jellegét, s lett szinte kizárólagosan a második világháborús expanzív magyar törekvéseket szimbolizáló sötét folt. A Távols Kelet megszűnése után – 1937-től a Nippon Társaság közönségét terve szerint évkönyvekben értesítette volna – a Turán vette át – vagy vissza – a japán tárgyú tudósítások és cikkek közlését, mely most már a lap igen tekintélyes részét képezte.³¹

³⁰ Külügyi Szemle japán tárgyú cikkei: Lutter János: A japán–kínai bonyodalom 1932. Porter Caroline: Japán és a Távols-Kelet problémái 1934. Magyar–Japán kulturális kapcsolatok 1934. Rátz Kálmán: Mongólia, az Orosz–Japán imperializmus színtere 1936. Japán külföldi kulturális kapcsolatai 1936. Mezey István: A kelet-ázsiai események 1937. Mezey István: A harmadik Japáni birodalom 1938. Kovrig János: Japán és a háromhatalmi egyezmény 1939. Kertész István: Japán és az Amerikai Egyesült Államok 1940. Paikert Géza: A japán–magyar kultúregyezmény és annak eddigi kihatásai 1941. Hollósi Somogyi József: Japán és az USA 1942. Wesselényi Miklós: Japán gazdasági problémái.

³¹ A Turán japán tárgyú cikkei: 1937–38: Habán Jenő: A japán történelem vázlatja. Paikert Alajos: Metzger W. Nándor: A magyar nemzet története (Japánul) – ismertetés. 1939: Virányi Elemér–Lajtha Edgár: Japán tegnap, ma és holnap – ismertetés. 1940: Isoyuki Hatta: Japán kulturális kapcsolata a külfölddel. Pálos

A Nippon Társaság szokásos tevékenysége – előadások, találkozók szervezése – mellett 1938-ban új fejleményekről számolhatott be: Mezey István, aki Micui-ösztöndíjjal több mint egy évig tartózkodott Japánban, Tokióban megvetette alapjait a Magyar Intézetnek. Az Intézetben – japán neve: Nippon Hangari Bunka Kjokai – Magyarországra vonatkozó magyar és idegen nyelvű könyvek, folyóiratok állottak az érdeklődők rendelkezésére; nyelvtanfolyamok, felolvasó ülések, zeneestek és kiállítások megrendezését tervezték ott. Az ünnepélyes megnyitóra 1938. március 15-én került sor Tokió legelőkelőbb negyedének egyik modern palotájában, amit ugyancsak Micui báró bocsátott az intézet rendelkezésére. 1938 áprilisában a Turáni Társaság és a Nippon Társaság együtt ünnepelte Hirohitó japán császár születésnapját, ahol Pröhle Vilmos A 2600 éves japán császárság, Habán Jenő Méidzsi Tenno címmel tartott előadást. Ezen az ünnepélyen jelentette be Japán budapesti konzulja, Hollós Ödön, hogy a japán császári követség 1938. májusától Bécs helyett Budapesten fog székelni. E változást kiváltó esemény természetesen az Anschluss volt (1938 március): nem volt értelme ezután annak, hogy Bécsben Japán követséget tartsanak fenn, ezért a Japán kormány úgy határozott, hogy a bécsi követséget Budapestre helyezi át. Nagy álma teljesült be ezzel a japán kapcsolat híveinek: létrejött Magyarország és Japán között a hivatalos diplomáciai viszony. A japán kormány a budapesti japán követség vezetésével Inoue Kodzsiro rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert bízta meg, aki addig a tokiói külügyminisztériumban az európai és közel-keleti osztály vezetője volt. Tokióban magyar követség felállítására 1939-ben került sor, annak vezetésével Ghika György rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert bízták meg. Az új követségen a Turáni Társaság választmányi tagja, Habán Jenő is megbízást kapott, mégpedig sajtóelőadói tevékenység elvégzésére.

György: A modern Japán. 1941: Benkő István: A 2600 éves Japán állam. Mezey István: A japán katona. Somogyi József: A felkelő nap országában. Sonkoly István: A japán zene főbb vonásai. Török László: A Turáni Társaság és a magyar-japán kapcsolatok. Zsuffa Sándor: Japán katonai erényei a történelem távlatában. 1942: Bódis Rózsa: A japán írásról. Cholnoky Jenő: Japán, japáni. Máté-Török Gyula: Japán. Zsuffa Sándor: Párhuzam Kína és Japán között, uó: A japán tisztek kardja.

Ez évben a hivatalos diplomáciai kapcsolat felvétele után megindultak a tárgyalások egy kulturális megállapodás lehetőségéről. Az addigi – mondhatni spontán – kialakult művelődési kapcsolatok után elérkezett az idő a kulturális és tudományos érintkezések rendszeres keretekben való megszervezésére. A Hóman Bálint által kiépített, Magyarország és a baráti országok művelődési kapcsolatait elmélyítő egyezmények sorába szépen illeszkedett be a Japánnal kötendő szerződés gondolata. A hosszabb tárgyalások után kialakult egyezményt már Teleki Pál, az új közoktatásügyi miniszter írta alá magyar részről. Az egyezmény, melyet 1938. november 15-én írtak alá, hivatalosan a Magyar–japán barátsági és szellemi együttműködési egyezmény nevet viselte, azaz a kulturális megállapodáson kívül egy barátsági szerződést is tartalmazott.

Az egyezmény jelentőségét méltatók a kulturális és a barátsági szerződés kettős fontosságán kívül kiemelték, hogy mindez Japán kívánságára történt így, a kétféle szerződés egybeszövegezése, sőt az együttműködés gondolatának felvetése is Japántól származott. Jelentős volt a szerződés még azért is, mert ahogy Nagy Iván írta:³² „...Japánnak ez volt az első és jó ideig egyetlen kulturális megállapodása egy idegen hatalommal. Nem tekinthetjük pusztán véletlennek, hogy a távoli szigetország kormánya éppen a magyar nemzettel kötött olyan egyezményt, amely alkalmas kiindulási bázis lehet arra, hogy hazánkon át az európai kulturális törekvések, művészeti irányok és tudományos eredmények eljussanak a Japán Birodalomba, és viszont, onnét meg éppen a magyarság közvetítésével érkezzék öreg földrészünkre az ázsiai ősi és mégis friss és fiatalos népek felüdítő hatása.”

E rövid szövegrészletben is megtaláljuk a magyar–japán kapcsolat támogatóinak érveit: Japán különleges figyelme Magyarország iránt, Magyarország speciális helyzete a Kelet és Nyugat között s az ebből adódó „híd szerep” felvállalása, az ázsiai friss szellem emlegetése az öreg Európa megújítása érdekében. Japánhoz a turánizmuson és a Nippon Társaság kulturális misszióján keresztül lehetett eljutni, kapcsolatokat kialakítani, de a valódi kapcsolat meglétekor ezekre többé már nem fenntartóként, csupán ideológiai célokat szolgáló megerősítőként volt szükség. A diplomáciai viszony felvétele után a kapcsolatok államilag szabályozott mederben folytak tovább, természetesen felhasználva a Nippon Társaság elért eredményeit. A kulturális egyezmény – mely hivatalos, a két állam között született megállapodás –

³² Nagy Iván: Magyar–japán kapcsolatok...

megszövegezésében is szót ejtettek erről:³³ „...Ő Főméltósága a Magyar Királyság Kormányzója és Ő Felsége Japán Császára ünnepélyes ténnyel megerősíteni óhajtván a két ország között oly örvendetes fennálló kölcsönös baráti és bizalmi kapcsolatokat...” Az egyezmény – mint azt a méltatók kiemelték – két fontos megállapodást tartalmazott, egy barátságit: „2. § 1. cikk: A Magas Szerződő Felek között mindig barátság és jó egyetértés fog fennállani.”, és egy kulturálist: „2. § 2. cikk: A Magas Szerződő Felek az előző cikkben kifejtett cél érdekében – a lehetőségekhez képest – kölcsönösen fejleszteni fogják az országaik közötti kulturális közeledést, a tudomány, szépművészetek, zene, irodalom, film, rádióközvetítések, sport stb. terén.”

Az egyezmény szövegét követő miniszteri indoklás kiemelte, hogy Japán bámulatosan rövid idő alatt vált a világ egyik legjelentékenyebb nagyhatalmává, s így érthető örömmel fogadta a magyar kormány azt a – Japán részéről felvetett – gondolatot, hogy a két ország barátsági és kulturális egyezményt kössön. Az indoklás hangsúlyozta továbbá, hogy Magyarország, főleg tudósai és kutatói révén, már régtől fogva komoly érdeklődést mutatott Japán iránt. A századforduló óta nagyrészt társadalmi és tudományos egyletek ápták a távol-keleti, jelesen a japán kapcsolatokat; munkájuknak a miniszteri indoklás elismeréssel adózott.

A törvényjavaslat parlamenti tárgyalása a képviselőház 1939. június 27-i ülésén zajlott le. A törvényjavaslat előadója, Törs Tibor a szerződés elfogadását ajánló beszédében rámutatott a japán katonák emberiségére, amit azok a szibériai magyar hadifoglyok iránt tanúsítottak, és kiemelte, hogy Japán legelőször Magyarországgal kötött kulturális egyezményt, és Németországgal, valamint Olaszországgal is csak ezután kezdett tárgyalásokat. A képviselő hangsúlyozta, hogy az egyezményt követően az orientalista és japán-barát egyesületek és intézmények munkássága fellendül; a Turáni Társaság, a Kőrösi Csoma Társaság, a Magyar Keleti Társaság és a Magyar–Nippon Társaság tevékenységére a kulturális megállapodás nyilvánvalóan serkentőleg hat majd. Törs Tibor beszédét így fejezte be: „Az egyezmény gyakorlati jelentősége tehát a nagy földrajzi távolság ellenére is bőségesen fennáll, s nekünk e szellemi erőgyarapodás mellett hálással kell elkönyvelnünk ennek a keleti nagyhatalmasságnak, ennek a valóban kultur-

³³ Magyar–japán barátsági és szellemi együttműködési egyezmény. Magyar Törvénytár 1940. I. tc.

nemzetté kivirágzott és kifejlett nemzetnek a kicsiny Magyarország felé tett barátságos gesztusát.”

A Nippon Társaság természetesen folytatta működését, persze most már nem kizárólagos jelleggel birtokolta a japán kapcsolatok ápolását. 1939-ben a kultúregyezmény megkötése alkalmából több vidéki városban előadóestet rendezett. Ezeken az esteken a politikai tárgyú beszédeken kívül továbbra is jelentős helyet foglaltak el a Japánnal foglalkozó ismeretterjesztő előadások.

A kultúregyezmény következtében ösztöndíjasok cseréjére is sor került, és a két fővárosban vegyes bizottságok gondoskodtak az egyezmény megfelelő végrehajtásáról. A budapesti bizottság tagjai japán részről Inoue Maszutaró követségi tanácsos, Japán akkori budapesti ügyvivője és Tokunaga Jaszumoto csereösztöndíjas – egyben a Pázmány Péter Tudományegyetem japán lektora és az Eötvös Collegium tagja; magyar részről pedig Szily Kálmán, Ullein-Reviczky Antal és Paikert Géza voltak. A bizottság első ülését 1940. szeptember 23-án tartotta a Vallás- és Közoktatásügyi minisztériumban, ahol az egyezményben foglalt cikkek gyakorlati végrehajtásának egyes módzatait tárgyalták.

Magyarország és Japán között a harmadik hivatalos egyezménynek – az 1929-es kereskedelmi és az 1938-as kulturális egyezmény után – Magyarországnak az Antikomintern Paktumhoz való csatlakozását tartották. Az Antikomintern Paktumhoz való csatlakozással a japán kapcsolat azonban már egyértelműen a német szövetség gondolatához társult, azt erősítette. Az aláíráskor Csáky külügyminiszter nyilatkozatában Magyarországnak Németország, Olaszország és Japán iránt érzett őszinte barátságát hangsúlyozta.³⁴

A Nippon Társaság természetesen továbbra is folytatta az előadások tartásából, díszestek rendezéséből álló tevékenységét. 1939. december 3-án Kassán tartott több más szervezettel együtt – pl. a Turul Szövetséggel, a II. Rákóczi Ferenc Bajtársi Egyesülettel stb. – Inoue japán követ védnökségével együttes díszülést, ahol a japán követ a japán–magyar barátságról beszélt, Nagy Iván pedig a két nép kultúrkapcsolatáról tartott előadást.

1940-ben ünnepelte Japán államiségének 2600 éves fennállását. Az évfordulóról Budapesten is ünnepélyes körülmények között emlékeztek meg, „Magyarországnak a komintern-ellenes egyezményhez történt múlt évi csatlakozásával és a magyar–japán kulturális és barátsági

³⁴ Nagy Iván: Magyar–japán kapcsolatok...

egyezmény legutóbbi megkötésével megerősödött hagyományos magyar–japán barátság szellemében.”³⁵ A február 11-én tartott ünnepséget Inoue japán követ üdvözlő beszéde nyitotta meg, majd József Ferenc királyi herceg mondott köszöntő szavakat. Nagy Iván A 2600 éves Japán címmel tartott előadást, majd néhány japán filmet vetítettek le. Ugyanaznap este a japán követ fényes estélyt rendezett, melyen a Budapestre akkreditált diplomáciai testületek tagjai és a magyar társadalmi élet előkelőségei vettek részt.

1940 őszen Németország, Olaszország és Japán külügyminiszterei Berlinben szövetségi szerződést kötöttek, szeptember 27-én aláírva a Háromhatalmi egyezményt. E szerződéssel a három ország a legszorosabb katonai–politikai szövetségre lépett egymással. November 20-án csatlakozott Magyarország ehhez a háromszöghöz, s ezzel formális szövetségesévé vált Németországnak, Olaszországnak és Japánnak. Magyarország így végleg elkötelezte magát a német katonai szövetség mellett, s a japán szövetség is ebben a konstellációban érvényesült. Japánról a szövetségesnek kijáró, az azt megillető hangnemben beszéltek, mint Németország fegyvertársáról. S noha a kulturális kapcsolatok Magyarország és Japán között sosem látott virágzással fejlődtek, mindegyik már a politikai megfontolás vetett árnyat. 1941 nyarán Magyarország belépett a második világháborúba; decemberben Japán megtámadta az Egyesült Államokat. A háborús katonai szövetség rossz emléke a kulturális kapcsolatokra is árnyékként borult. A háború sodrában a magyar–japán kapcsolat elveszítette spontán, társadalmi jellegét, s a politika eszközévé vált, s így a politikai struktúra bukásával a Japánnal való érintkezés is megszakadt.

A magyar–japán kapcsolatok problematikusságát, mint láttuk, több tényező is jelzi. Magyarországon a Japán felé forduló érdeklődés ideológiai–eszmei háttére a turánizmus volt, mely kettősségével, több szinten való megjelenésével a két világháború közötti kor jellemző tüneteként fogható fel. Az általam „defenzív” jellegűnek nevezett irányzat – mely a magyarság megőrzését, a nemzet védelmét tekintve fő célnak, fellépett a német nyomás ellen, s külpolitikai koncepciójában a kis népek összefogását hirdette a Duna-völgyben – és az „expanzív” turánizmus – mely a magyar nacionalizmus nagyhatalmiságának irreális továbbvitelét jelentette az erre már nem alkalmas viszonyok között is – terminológiája, érvelése csaknem azonos vagy

³⁵ Külügyi Szemle 1940. 171–172. 1.

nagyon hasonló volt, s mindkét irányzat – saját céljai eléréséhez – nagyon fontosnak tartotta a kapcsolat felvételét Japánnal. Így válhatott a japán orientáció gondolata a két világháború közötti Magyarország délibábos elképzeléseinek szinte szimbólumává. E szándéka szerint kulturális jellegű társadalmi mozgalom azonban a harmincas évek második felében, világpolitikai események hatására fokozatosan „átpolitizálódott”, s a német szövetségi rendszer – mely Japánt és Magyarországot egyaránt tartalmazta – emelte hivatalos, állami szintre a két ország közötti kapcsolatot. Ez a magyar–japán érintkezések történetének másik problematikus pontja.

Mindezek ellenére a kulturális összeköttetés elért eredményeit mindenképpen figyelembe kell venni: az ismeretterjesztő előadások mellett a Japánnal foglalkozó művek kiadására fektették a legnagyobb hangsúlyt a japán–magyar közeledés hívei.³⁶ A bibliográfiában felsorolt művek közül nem egyet ma is haszonnal forgathat a Japánnal vagy általában Ázsiával foglalkozó kutató vagy érdeklődő; de nemcsak Japánról, hanem az akkori Magyarországon fellelhető eszmei áramlatokról is tanulságos képet nyújtanak. A mai kutatók feladata, hogy a múlt árnyaitól és rossz emlékeitől megtisztított értékeket felhasználja, de legalábbis számon tartsa.

³⁶ Japán magyar könyvészete Bp. 1943.

